

Г. В. Ульянова

аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України

МІГРАЦІЯ МОЛОДІ ТА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

У межах статті здійснено теоретико-методологічний аналіз масової міграції молодих українців, на підставі цього досліджено головні причини їх виїзду за кордон, досліджені проблеми міграції молоді та її наслідки, а саме: падіння економіки держави, демографічна криза та старіння нації; обґрунтовано шляхи мінімізації негативних наслідків відтоку інтелекту, запропоновано механізми вдосконалення міграційної політики у сфері державного регулювання трудової міграції за кордон, спрямовані на повернення талановитої молоді та розвиток підприємництва й інновацій у державі.

Ключові слова: трудова міграція, працевлаштування, безробіття, корупція, молодіжна політика, підтримка молоді, демографічна криза, зменшення населення, евентуальний дефіцит, відтік інтелекту.

Постановка проблеми. Одним із головних викликів сьогодення для України, на рівні з корупцією, війною на Донбасі й економічною кризою, є масовий виїзд українців для працевлаштування та навчання за кордон. Шалені темпи трудової міграції пов'язані з економічними та безпековими проблемами. Окрім того, виїжджають саме молоді українці, які після навчання залишаються працювати в інших країнах. Так, зараз у Польщі перебуває майже 20 тисяч студентів з України. Всього в європейських вищих навчальних закладах навчається приблизно 50–55 тисяч українців. Зокрема, за офіційними статистичними даними, більшість трудових мігрантів з України – це особи віком 20–34 роки. Як зазначають у Державній службі статистики, через масштабну трудову міграцію частка осіб із вищою освітою серед населення віком 25–35 років у країні постійно зменшується, що є великою проблемою та загрозою для держави.

Україна відчуває демографічний розрив, оскільки за 15–20 років спостерігається значне зменшення кількості дітей, які б у майбутньому мали зайняти робочі місця. Наприклад, у 1990-х рр. в Україні було 11 млн. дітей, а зараз їх приблизно 7 млн. Натомість рівень старіння населення в країні дуже високий, і він буде надалі зростати у зв'язку з тим, що за межею бідності проживає понад 80% українців. Таке становище призводить

до того, що люди погано харчуються і, зрештою, погіршується їхнє здоров'я. Підвищення урядом мінімальних зарплат і пенсій призвело лише до збільшення інфляції та цін.

Подолання проблем у міграційній сфері, використання позитивного потенціалу міграції потребують удосконалення національного міграційного законодавства, створення належних адміністративних органів із його виконання, розвитку міжнародного співробітництва у відповідній сфері.

Концепція державної міграційної політики повинна: спиратися на пріоритети загальної стратегії розвитку України; виходити із ґрунтового вивчення міграційної ситуації, врахування її динамічних змін; розглядати міграційну ситуацію в контексті перспектив соціально-економічного та демографічного розвитку країни, що характеризується стрімким зменшенням населення й евентуальним дефіцитом трудових ресурсів уже в найближчому майбутньому [1].

Відтік молодих спеціалістів відбувається у зв'язку з відсутністю молодіжної політики, стратегії розвитку та підтримки молоді. Талановиті й успішні студенти і вчені рідко затримуються в рідних університетах через погані умови праці і низькі зарплати. Вони прагнуть залишити Україну і завершити освіту там, де є можливість вибору курсів, матеріальна база для навчання та перспективи майбутнього працевлаштування.

В умовах сьогодення праця в Україні знецінена. І знецінена насамперед кваліфіко-

вана праця – лікарів, вчителів, науковців. Молода людина в Україні здобуває освіту, витрачає для цього свій час та зусилля, а потім не може знайти якісне робоче місце, а також соціальні умови для молоді є неприйнятними: невелика заробітна плата та мінімальне пенсійне забезпечення.

Масова міграція української молоді за кордон може бути як позитивним, так і негативним явищем. Позитивним це може бути лише тоді, коли молодь виїжджає за кордон, отримує там належну європейську освіту, досвід життя та досвід роботи, а потім повертається в Україну. Ці люди привозять у нашу країну справді потрібний європейський досвід та освіту, що працює на користь держави. Негативні наслідки настають тоді, коли молодь не повертається з-за кордону. Наявний відтік освіченої, мобільної й активної молоді.

Таке явище негативно впливає на економіку. У наш час, з одного боку, молодь гине на війні, а з іншого – виїжджає із країни. Половина цих людей не збирається повертатися. За зменшенні чисельності населення в країні не росте економіка, як наслідок, не розвивається виробництво, технології, не з'являються нові робочі місця.

У світі молодь ініціює інновації, нові підходи, пропонує нові послуги, товари. Підприємство й інновації – це прерогатива молоді. Варто зазначити, якщо із країни виїжджає молодь, така країна стає непривабливою для потенційного інвестора. Якщо виїжджає молодь, то зменшується населення, народжуваність і нація старіє.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що багато науковців досліджували і досліджують проблематику міграційних процесів та їх регулювання. Серед них: Е. Лібанова, О. Позняк, О. Малиновська, О. Пархомчук, С. Пирожков, І. Прибиткова, М. Романюк, О. Хомра, Н. Заєць. Ці дослідники, зокрема, виробили низку слушних пропозицій з удосконалення міграційної політики України. Наприклад, Е. Лібанова зазначає, що єдина можливість завадити масовому відтоку фахівців, особливо молодих, – це підвищення рівня життя, хоча б приблизно до такого, як у сусідніх країнах [5]. О. Позняк зауважив, що з метою мінімізації втрат інтелектуального потенціалу, запобігання надмірному виїзду молоді з України потрібно розширити систему грантів

для обдарованої молоді (зокрема, із залученням коштів європейських донорів) [6].

Мета статті – здійснення теоретико-методологічного аналізу масової міграції молодих українців та механізмів вдосконалення міграційної політики. Реалізація даної мети передбачає вирішення таких дослідницьких завдань: розглянути проблеми міграції молоді за кордон та її наслідки, а саме: падіння економіки держави, демографічну кризу та старіння нації; обґрунтувати шляхи мінімізації негативних наслідків відтоку інтелекту; запропонувати механізми вдосконалення міграційної політики у сфері державного регулювання трудової міграції за кордон, які будуть спрямовані на повернення талановитої молоді та розвиток підприємництва й інновацій у державі.

Виклад основного матеріалу. Мінімізація інтелектуальних втрат потенціалу країни потребує адекватного реагування з боку держави. Ефективна міграційна політика має зважати на інтереси національних держав, міжнародних організацій і міждержавних інституцій. Необхідно працювати із трудовими мігрантами, а також розробити і впровадити програму повернення трудових мігрантів в Україну та залучення молодих спеціалістів з інших, більш розвинутих, країн.

Сьогодні багато говорять про реформи. Влада намагається провести аграрну, цифрову, енергоефективну, освітню й десятки інших реформ. Однак, враховуючи масштабність міграційних процесів, зменшується чисельність споживачів цих реформ. Кількість підприємців не може зростати, якщо кількість економічно активного населення падає.

Чисельність наявного населення на 1 січня 2018 р., за даними Держстату, становить 42,2 млн. жителів України, за неофіційними даними, кількість постійного населення – 25 млн. З них майже 40% (10 млн.) економічно неактивні з різних причин. Тобто залишається лише 15 млн. (разом з тими, які працюють за кордоном). Менше людей, як наслідок, менше підприємців, тобто менше податків і зборів до бюджетів усіх рівнів.

Важливо зрозуміти, що підприємства створюють робочі місця, не роботи виробляють товари та послуги, не вони створюють валовий внутрішній продукт (далі – ВВП). Людина створює підприємство, наймає персонал, купує роботів. Що більше економічно

активних людей, то вищі шанси на появу нових підприємств, інвестицій, зростання ВВП, надходження платежів і зборів до бюджетів [2].

Водночас потрібно враховувати, що світ сьогодні дуже далеко пішов у розвитку, і щоб Україні швидко стати конкурентоспроможною, необхідно запускати та масштабувати технології найближчого майбутнього. Наприклад, Україна захотіла стати лідером в одній із тих сфер, які змінять світ: нанотехнології, Zn-акумулятори, блокчейн, графен, автономний транспорт, органічні мікрочипи, перовскіти, штучний інтелект, оптогенетика, управління метаболізмом. Фахівців у більшості цих сфер в Україні немає. Зрощування цих фахівців займе багато років, а це ризик ще одного десятиліття низьких темпів зростання країни. Їх треба залучати з розвинутих країн.

Довгострокове прискорення розвитку України можливе тільки завдяки швидкому зростанню економічно активного населення, тобто збільшенню іммігрантів. Тому ключовою стратегією для стрімкого зростання економіки має стати активна імміграційна політика, спрямована на селективний приплив трудових ресурсів та їхніх капіталів.

Україна, яка має колосальний трудовий і фінансовий ресурс з «українським корінням» за кордоном, могла б у найкоротший строк та з невеликими фінансовими витратами запустити нову імміграційну політику, спрямовану на повернення її емігрантів та їхніх коштів (заощаджень, інвестицій).

В Україні є реальна можливість, з використанням найкращого міжнародного досвіду, істотно поліпшити приплив іммігрантів насамперед стимулюванням переказів офіційними каналами. Реалізація запропонованих організаційних та економічних заходів дозволить у короткий термін установити контакт з українськими мігрантами, стимулювати їх повернення шляхом розвитку їхнього підприємництва на Батьківщині. Крім того, у результаті впровадження мотиваційних програм і проектів Україна зможе регулювати та контролювати так званий відтік мізків (brain drain), перетворювати його на циркуляцію мізків (brain circulation) і максимально використовувати знання діаспори (brain gain) [2].

Для регулювання інтелектуальної міграції країна також має спрямувати свою політику на розвиток та ефективне використання інтелектуального потенціалу, а саме:

- забезпечити гідну заробітну плату науковому потенціалу країни;
- забезпечити оновлення матеріально-технічної бази науково-дослідної сфери;
- створити сприятливі умови праці, з оснащеними необхідними технічними засобами лабораторіями, що сприятиме реалізації творчого й інтелектуального потенціалу;
- стимулювати вітчизняний бізнес до ефективного використання наукових розроблень українських учених;
- забезпечити участь у міжнародних програмах з інформаційного обміну для підвищення кваліфікації й інтелектуального потенціалу вченого;
- сприяти міжнародному співробітництву, зокрема програмам обміну [1].

Скорочення еміграції потребує: зростання реальної заробітної плати як основного джерела доходів населення та важливого стимулу до трудової діяльності; посилення соціальної відповідальності роботодавців; врахування міграційного компонента в прозробленні та впровадженні програм соціально-економічного розвитку окремих галузей галузей, регіонів та країни загалом; створення умов для ефективної та безпечної внутрішньої міграції як альтернативи зовнішній; сприяння тимчасовим, циркулярним міграціям громадян за кордон як альтернативі переселенським міграціям [4].

Для сприяння поверненню та реінтеграції українських працівників-мігрантів необхідно передбачити: допомогу реемігрантам у пошуку прийняттого місця роботи, забезпечення доступу до професійного навчання, перепідготовки, бізнес-курсів для тих, хто бажає започаткувати власну справу; розроблення заохочувальних заходів для повернення українців у місця реалізації великих інвестиційних проектів, впровадження яких потребуватиме залучення додаткової робочої сили; запровадження державної системи дешевого кредитування реемігрантів, які бажають відкрити власну справу; запровадження державних гарантій на валютні депозити заробітчани, вивчення можливості поширення серед них спеціальних державних облігацій; зменшення мита на ввіз мігрантами інструментів та устаткування з метою започаткування власного бізнесу в Україні та встановлення податкових пільг для мігрантів, які повертаються та вкладають зароблені

за кордоном кошти у власну справу; ініціювання переговорів з урядами країн-реципієнтів щодо розроблення і впровадження на основі дольового фінансування спільних з Україною програм добровільного повернення мігрантів та їхньої реінтеграції; розроблення додаткових навчальних програм для учнів та студентів, які повертаються з батьками на в Україну, спрямованих на полегшення для них продовження навчання на батьківщині [3].

Висновки і пропозиції. Отже, здійснений теоретико-методологічний аналіз масової міграції молодих українців та механізмів вдосконалення міграційної політики дозволив систематизувати проблеми міграції молоді за кордон, обґрунтувати шляхи мінімізації негативних наслідків відтоку інтелекту, розробити заходи щодо вдосконалення міграційної політики у сфері державного регулювання трудової міграції за кордон та запропонувати механізм, який буде спрямовано на повернення талановитої молоді та розвиток підприємництва й інновацій у державі.

Список використаної літератури:

1. Мар'яненко Г. Сучасна інтелектуальна міграція та участь державної служби зайнятості України у міграційній політиці населення. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1049>.
2. Масове заробітчанство: як Україні подолати вплив людського капіталу. URL: <https://goloskarpat.info/boundless/59dbc95fd269f/>.
3. Малиновська О. Міграційна політика в Україні: формування, зміст, відповідність сучасним вимогам // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_Briefing_Series/PB_01_migration_2013_ukr.pdf.
4. Щодо необхідності розробки і затвердження нової редакції Концепції державної міграційної політики України: аналітична записка URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1762/>.
5. Лібанова Е. Україна переживає нову хвилю відтоку мізків. URL: <https://glavcom.ua/interviews/133633-ella-libanova-ukrajina-perezvivaje-novu-hvilju-vidtoku-mizkiv.html> (дата звернення: 18 січня 2016).
6. Позняк О. Соціальні наслідки Євроінтеграції України. Міжнародна міграція. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/09446.pdf> (дата звернення: жовтень 2012).

Ульянова А. В. Миграция молодежи и миграционная политика Украины

В рамках данной статьи осуществлен теоретико-методологический анализ массовой миграции молодых украинцев, на основании этого исследованы главные причины их выезда за границу, проблема миграции молодежи и ее последствия, а именно: падение экономики государства, демографический кризис, старение нации; обоснованы пути минимизации негативных последствий оттока интеллекта, предложены механизмы совершенствования миграционной политики в сфере государственного регулирования трудовой миграции за границу, которые будут направлены на возвращение талантливейшей молодежи, развитие предпринимательства и инноваций в стране.

Ключевые слова: трудовая миграция, трудоустройство, безработица, коррупция, молодежная политика, поддержка молодежи, демографический кризис, уменьшение населения, эвентуальный дефицит, отток интеллекта.

Ulianova H. Migration of young and Migration Policy of Ukraine

This article examines the massive labor migration of young Ukrainians and the main reason for their departure, the problems of migration of young people were investigated, as a result of the decline of the state's economy, the demographic crisis and the aging of the nation, the ways of minimizing the negative consequences of the outflow of intelligence, mechanisms of improvement of migration policy in the sphere of state regulation of labor migration abroad are proposed, which will be directed at the return of talented young people and developed entrepreneurship and innovation in the country.

Key words: labor migration, employment, unemployment, corruption, youth policy, youth support, crisis of demographic, decline population, eventual deficit, outflow of intelligence.